

ролі емоціонально-волевої сфери подростоків з легкою ступенню умовної відсталості в процесі їх соціалізації, який аналізується через круг спілкування, активний словниковий запас, комунікативні вміння і навички. В якості засобу, який оптимізує соціалізацію, виділена комунікативно-виховна середовище освітнього закладу, яку необхідно вдосконалити через створення і реалізацію спеціальної комплексної програми.

Ключеві слова: соціалізація, учні з інтелектуальними порушеннями, підлітки, комунікативно-мовна сфера, комунікативна діяльність, комунікативно-виховна середовище.

Proskurnyak O.I. Socialization of Pupils with Intellectual Disorder: Communication and Speech Aspects

Socialization of the pupils with intellectual disorder is seen through the aspect of development of communication activity. It is defined that communication activity is one of the leading factors that provide successful results in socialization of mentally retarded pupils. The peculiarities of the disorder of mentally retarded pupils in the communication and speech spheres are analyzed. It is defined how cognitive, emotional and volitional peculiarities influence the development of communication activity and the peculiarities of socialization. The attention is drawn to the role of emotional and volitional spheres of teenagers with mild mental retardation in the process of their socialization which is analyzed through the circle of contacts, active vocabulary and communication skills. Communication and educational environment in an educational institution is marked as a means that optimizes socialization. This environment should be improved by means of creation and realization of a complex program.

Key words: socialization, pupils with mental retardation, communication and speech spheres, communication activity, communication and educational environment.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2015 р.

Статтю прийнято до друку 15.09. 2015 р.

Рецензент: д. пед. н., проф. Рассказова О.І.

УДК 159.923.2

Сербова О.В.

ПРОБЛЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ У ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ

У статті розглядається проблема економічної соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями. Аналізуються теоретичні та емпіричні підстави для виділення економічної соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями як відносно самостійного феномену.

З'ясовано суть сучасних підходів щодо вивчення процесу економічної соціалізації дітей. Виявлено особливості процесу усвідомлення функціонування економічної системи сучасного суспільства та свого майбутнього в ньому у дітей з інтелектуальними порушеннями у порівнянні з фізично здоровими дітьми. Зазначено, що вони не готові до самостійного вирішення соціально-економічних задач і не можуть успішно функціонувати в економічному просторі, а також мають пасивно-утриманські життєві орієнтації.

Зауважено, що народження дитини з інтелектуальними порушеннями радикально змінює життя родини, викликає істотні зміни у функціонуванні сім'ї, які характеризуються порушенням стосунків в системі «батьки-дитина», «сім'я-соціальне середовище» і, відповідно – «дитина-соціальне середовище», що суттєво ускладнює процес розвитку та соціалізації дитини.

Ключові слова: економічна соціалізація, діти з особливими потребами, соціально-психологічні чинники економічної соціалізації.

Постановка проблеми. Формування продуктивного способу життєдіяльності в системі соціально-економічних відносин – актуальна життєва задача, реалізація якої для дітей з інтелектуальними порушеннями ускладнюється багатьма проблемами і внутрішніми протиріччями. Ці протиріччя породжуються наявними фізичними, інтелектуальними і сенсомоторними порушеннями, які ускладнюють процес адаптації дитини з інтелектуальними порушеннями до ринкових умов та включення її в соціально-економічний простір. Діти з інтелектуальними порушеннями повинні бути готові до реалізації своїх прав стосовно рівних можливостей з іншими громадянами у активній участі в економічній, політичній і соціальній сферах. Необхідно констатувати, що в соціальній психології [1, 3, 5, 9, 10, 12] й дотепер немає цілісного наукового погляду на процес економічної соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями, відсутня науково обґрунтована модель їх економічної соціалізації. Постановка проблеми дослідження вимагає принципово нового підходу до вивчення умов економічної соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями. Це, в свою чергу, зумовлює необхідність пошуку

шляхів, способів, організаційних форм, та умов, які дозволяють включити в економічні відносини дитину з відхиленнями в розвитку. Основне завдання економічної соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями ми вбачаємо в психологічному супроводі та допомозі кожній дитині соціально інтегруватися в економічний простір, наскільки дозволяють можливості, зумовлені структурою дефекту.

Мета дослідження полягала у з'ясуванні психологічного аспекту економічної соціалізації дітей інтелектуальними порушеннями.

В останнє десятиріччя чимало наукових досліджень присвячувалося проблемам економічної соціалізації представників багатьох соціальних груп. Значний внесок до розробки теорії економічної соціалізації внесли Г.Авер'янова [1, 2], О.Дейнека [5], Г. Ложкін [10], В.Москаленко [11] та ін.

Систематизація та узагальнення наукових доробок уможливили дійти висновку, що складність вивчення економічної соціалізації полягає в низькій прогнозованості напрямків цього процесу на індивідуальному рівні. Так, досліджувалось питання стадійності економічної соціалізації дітей, визначались зовнішні фактори, що впливають на цей процес, зокрема – національні і регіональні особливості, вік, стать, вікові особливості економічної соціалізації дітей. Дослідники зосереджують увагу на економічній соціалізації дітей, наголошуючи на тому, що здатність адекватно оцінювати економічну ситуацію та діяти в новому економічному просторі залежить від особливостей економічної свідомості особистості, основи якої формуються з дитинства. Саме в цей період починають формуватися специфічні особливості когнітивних структур, навички споживацької і трудової поведінки, емоційне ставлення до економічної реальності. Особистий досвід поведінки дитини з грошима, включення в елементарні економічні відносини справляють визначальний вплив на її майбутню економічну поведінку. Унаслідок ряду несприятливих обставин можуть виникнути порушення в самому процесі становлення особистості, соціалізації, що виражаються в соціальній та економічній дезадаптації індивіда. Ці порушення приймають різні форми і обумовлені різними причинами.

Варто зазначити, що економічну соціалізацію розглядають в межах єдиного процесу соціалізації особистості як його складову [12]. З точки зору структурно-системного підходу, економічну соціалізацію особистості розглядають як цілісну систему, до якої належать дві групи психологічних складових: зовнішні (цінності економічної інституції суспільства) і внутрішні (потребово-мотиваційна сфера індивіда). Економічна соціалізація як формування певних економіко-психологічних характеристик особистості відбувається завдяки інтеріоризації нею зовнішніх економічних цінностей суспільства через власну потребу систему.

Аналіз різних підходів до поняття «економічна соціалізація» дозволяє зробити висновок про те, що початковою точкою розуміння даного процесу є розвиток взаємовідносин суспільства і особистості. Економічна соціалізація особистості, що визначається в широкому сенсі як процес входження підростаючої людини в економічну сферу суспільства, як формування у неї економічного мислення, як процес інтеріоризації нової реальності, що включає пізнання економічної дійсності, засвоєння економічних знань, набуття навичок економічної поведінки [12]. Економічна соціалізація – це процес формування і розвитку певного соціального типу особистості у відповідності з потребами і вимогами соціально-економічної сфери суспільства.

Більшість дослідників [2, 7, 10, 11, 12] розглядають економічну соціалізацію як багатокомпонентний процес, який включає когнітивну, афективну і конативну складові. Когнітивний компонент включає в себе загальні економічні знання, норми і цінності, які діти засвоюють у ході соціалізації. Поведінковий компонент відображає зразки економічної поведінки, які дитина засвоїла і присвоїла на даному віковому етапі. Емоційний компонент являє собою емоційне ставлення дитини до економічної реальності. Надважливими в цьому контексті є такі категорії як: «успішність» та «включеність» особистості в суспільні відносини, так і відношення суспільства до неї, не залежно від її можливостей включення в систему суспільних відносин.

Аналітичний огляд літератури з проблеми соціалізації дозволив встановити, що характерними особливостями процесу соціалізації є: відносна стихійність; довільне засвоєння соціальних норм і цінностей; зростаюча самостійність відносно вибору соціальних цінностей і середовища спілкування. Цим

обумовлена особлива актуальність спеціального звернення до розробки теоретичних і методичних основ економічної соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями, як складової процесу їх соціалізації. Актуальними для соціальної психології в контексті означеної проблеми постає низка завдань: з'ясування соціально-психологічних чинників, що сприяють розвитку економічної свідомості особливої дитини, етичні і психологічні аспекти спілкування та соціалізації таких дітей; особистість особливої дитини і фактори, що сприяють процесу її соціалізації. Соціалізація дітей з інтелектуальними порушеннями і забезпечення умов її реалізації це складний процес, тому його осмислення повинне здійснюватися з різних точок зору. В соціальному плані економічна соціалізація дітей з інтелектуальними порушеннями детермінується трьома взаємопов'язаними чинниками: формуванням в суспільстві інформаційного механізму світоглядної інтерпретації процесу і стану економічної соціалізації особливої дитини; конструюванням теоретичних і методологічних основ успішної економічної соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями; формуванням у батьків адекватної позиції стосовно специфіки економічної соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями.

Згідно з державною статистичною звітністю кількість дітей з вадами розвитку, навіть на фоні зниження показника народжуваності, має стійку тенденцію до зростання. Діти з особливими потребами – це діти які мають вади в руховій (порушення опорно-рухового апарату), сенсорній (порушення зору, слуху) чи психічній (емоційно-вольові та інтелектуальні порушення) сферах.

До дітей з порушенням опорно-рухового апарату відносять дітей з дитячим церебральним паралічем (ДЦП). ДЦП характеризується відсутністю контролю з боку нервової системи за функцією м'язів. До дітей з сенсорними недоліками належать – глухі, туговухі, сліпі та слабозорі. Діти з порушенням психічного розвитку це діти з затримкою психічного розвитку (ЗПР), з порушенням мовлення, спілкування (РДА), астеничними та реактивними станами, психопатоподібною поведінкою, розумово-відсталі. Слід зазначити, що в більшості випадків дитина має декілька вад – ускладнений або складний дефект. Складний дефект характеризується поєднанням двох або декількох порушень, які однаковою мірою визначають структуру аномального розвитку і труднощі соціалізації та розвинення дитини. При ускладненому дефекті виділяють провідне порушення і розлади, що ускладнюють його. Всі вищевказані порушення розвитку є первинними. Проте разом з ними мають місце вторинні порушення, структура яких залежить від характеру провідного дефекту. Вторинні порушення виникають при недосконалому або відсутності ранньої реабілітації дитини і істотно позначаються на її психічному розвитку, створюють специфічні труднощі відображення навколишнього, взаємодії з предметним світом, встановлення комунікативних стосунків, інтеграції в соціум. Це призводить до відставання, уповільнення, затримки або до відхилень у їхньому психічному розвитку у порівнянні із загально визначеними середньовіковими нормами. Слід зазначити, що порушення відрізняються глибиною та тяжкістю дефекту психіки й можливостями його корекції. Кожна дитина з вадами здатна опанувати знаннями, вміннями, нормами поведінки, необхідними для її соціально-трудової адаптації лише за умови врахування її психофізичних можливостей. Не підлягають соціалізації лише діти з глибоким ступенем недорозвинення та викривленого розвитку психіки, які непристосовані до самообслуговування і утримуються в спеціальних закладах.

Кожний вид порушень потребує специфічної складної роботи щодо подолання негативних стереотипів поведінки та вироблення адекватних навичок реагування, особливо в ситуаціях утруднення задоволення актуальних соціальних потреб. Слід наголосити, що основним завданням навчання і виховання дітей с особливими потребами є соціальний розвиток (Л.С.Виготський, М.І.Нікітіна і ін.). Гіпотетично можна вважати, що програма економічної соціалізації повинна включати ряд аспектів: особисту адаптацію і інтеграцію в суспільство та економічний простір, навчання спілкуванню, міжособистісну взаємодію, організацію дозвілля, розвиток самооцінки і саморозуміння, уміння незалежного функціонування, зокрема економічного.

Довгі роки в нашій країні дуже мало уваги приділялася вивченню проблем навчання і виховання, а також пошуку оптимальних шляхів соціалізації і соціального захисту дітей з інтелектуальними порушеннями. Соціалізація осіб з інтелектуальними порушеннями надзвичайно ускладнена відсутністю

у них навичок міжособистісного спілкування в суспільстві, несформованістю потреби в такому спілкуванні, неадекватною самооцінкою, негативним сприйняттям інших людей, гіпертрофованим егоцентризмом, схильністю до соціального утриманства.

Незалученість протягом тривалого часу осіб з вираженою фізичною або розумовою недостатністю в систему соціальних відносин, зумовлює актуалізацію ряду негативних чинників, що деструктивно впливають на соціалізацію, зокрема економічну.

Аналіз досліджень різних аспектів життя осіб з інтелектуальними порушеннями дає змогу стверджувати, інтелектуальний дефект відіграє дуже важливу роль у їхньому житті і може бути причиною недостатнього рівня усвідомлення власного «Я», появи порушень взаємовідносин з навколишнім світом та між окремими психологічними утвореннями (зокрема, між мотивами та самооцінкою, цінностями та самооцінкою, між ідеальним та реальним образом себе, зокрема у соціально-економічному аспекті).

Сім'я хворої дитини також зазнає багато труднощів соціального та психологічного характеру. Основні з них - соціальна незахищеність, недостатність інформаційної та психологічної підтримки, сегрегаційна суспільна свідомість. Особливу роль мають внутрішньо-сімейні проблеми, а саме: порушення психологічного здоров'я батьків, наявність у них підвищеної тривожності; неадекватний стиль виховання дитини, порушення механізмів функціонування сім'ї. Як правило, до дитини в сім'ї висувуються занижені вимоги, виявляється гіперопіка, гіперпротекція, дитині зазвичай не надається можливості проявити власну активність і отримати власний досвід. Уявлення про доросле життя неминуче складається у дітей як природна установка на майбутнє життя, як образ себе в майбутньому. Відсутність досвіду економічної поведінки сприяє закріпленню інфантильності, несамостійності, невпевненості в собі дитини з інтелектуальними порушеннями.

Спільним для вищевикладених проблем є те, що всі вони пов'язані з недостатнім опануванням дитиною з інтелектуальними порушеннями життєвих умінь і навичок, невмінням її адаптуватися в навколишньому світі, неможливістю використовувати свої особистісні ресурси для розв'язання життєвих завдань, що не може не впливати на її соціально-економічну активність, а водночас ускладнювати її психічний, соціальний і економічний розвиток.

Формування життєвого досвіду дитини з інтелектуальними порушеннями відбувається під впливом ряду негативних соціальних чинників, які призводять до різних деформацій особистості, значного погіршення її статусу як у системі міжособистісних стосунків, так і у психічному, соціальному, духовному розвитку. На органічну патологію нашаровуються впливи соціальних чинників (негативне або умовно-позитивне ставлення суспільства та держави, недосконала соціальна політика, незалученість в систему соціальних відносин). Ці чинники виступають як несприятливі умови соціалізації дитини, а сама дитина як жертва цих несприятливих умов, що підсилює існуючі в неї відхилення та розлади, або навіть створює їх.

Припускаючи велику складність процесу економічної соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями необхідно довести, що вони можуть в процесі економічної соціалізації стати повноправними учасниками системи економічних відносин, за умов психолого-педагогічної підтримки.

З'ясовано, що в якості агентів та соціально-психологічних механізмів функціональної сторони економічної соціалізації виступають ставлення різних верств населення до дітей з інтелектуальними порушеннями, готовність до їх ухвалення і включеності в систему економічних відносин.

В рамках означеної проблеми, вкрай необхідно не лише дослідити формування економіко-психологічних характеристик дитини з інтелектуальними порушеннями, але й формування нового менталітету особистості і особистісне зростання членів суспільства, готових до взаємодії з даною категорією дітей. Однією з умов забезпечення соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями є забезпечення переходу членів суспільства від негативного або нейтрального ставлення до можливостей даної категорії дітей до позитивного. Діти з інтелектуальними порушеннями, підлітки і молоді люди мають право жити власним незалежним життям. Як всі дорослі люди, вони мають право на самостійність в питаннях мешкання (де і з ким жити), на самостійний вибір професії, місця роботи, кола

спілкування. Їх здібності, енергія і сили повинні знайти собі застосування і принести користь суспільству. Для цього необхідне не лише бажання але й готовність суспільства прийняти осіб з інтелектуальними порушеннями суспільне життя як рівноправних громадян, забезпечивши при цьому необхідну підтримку у вигляді системи допомоги, навчання, працевлаштування, а також правового і економічного захисту.

Узагальнення результатів дослідження дозволило зробити низку висновків:

– економічна соціалізація особистості це процес входження підростаючої людини в економічну сферу суспільства, як формування у неї економічного мислення, як процес інтеріоризації нової реальності, що включає пізнання економічної дійсності, засвоєння економічних знань, набуття навичок економічної поведінки;

– економічна соціалізація особистості є складним структурно-функціональним процесом, в якому тісно пов'язані когнітивна, афективна та конативна складові;

– виявлено, що здатність особистості адекватно оцінювати економічну ситуацію та діяти в новому економічному просторі залежить від особливостей економічної свідомості, основи якої формуються з дитинства;

– економічна соціалізація особистості зумовлена, перш за все необхідністю вирішення задач, що пов'язані із входженням дитини із інтелектуальними порушеннями в соціально-економічний простір, засвоєнням нею системи економічних норм та цінностей економічного соціально-психологічного простору;

– для виділення чинників ефективної інтеграції дітей з інтелектуальними порушеннями необхідне дослідження їх потребової системи як ендопсихологічного комплексу (внутрішніх умов), що опосередковує репрезентування у їх свідомості цінностей економічної інституції.

Використана література:

1. **Авер'янова Г.М, Москаленко В.В.** Теоретико-методологічні проблеми соціалізації особистості // Г.М. Авер'янова, В.В.Москаленко – Психологія: 36. наук, праць. — К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. — Випуск 17. — С. 3-7.
2. **Авер'янова Г.М, Москаленко В.В.** Особливості економічної соціалізації молоді в умовах трансформації українського суспільства // Г.М. Авер'янова, В.В.Москаленко – Практична психологія та соціальна робота. — 2004. — № 7. — С.49 - 55.
3. **Авер'янова Г. М.** Особливості економічної соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства. // Авер'янова Г. М., Дембицька Н. М., Москаленко В. В. Особливості соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства. Київ. ППП., 2005. С. 112 - 163.
4. **Бояринцева А. В.** Психологические проблемы экономической социализации. // А.В. Бояринцева – Педагогика. — 1994. — №4. — С. 12-18.
5. **Дейнека О. С.** Экономическая психология: Учеб. пособие. – СПб.: Питер, изд. С.Петербург. ун-та, 2000, 160 с.
6. **Дембицька Н.** Соціально-психологічні проблеми економічної соціалізації молоді // Н.М.Дембицька. – Соціальна психологія. — 2008. — № 1 (27).
7. **Козлова Е. В.** Психологические особенности социализации на разных этапах детства. Дис. .... канд. психол. наук. – М. 1998. – 150 с.
8. **Кушнерчук М.** Вплив батьківських сценаріїв на економічну свідомість // М.Кушнерчук. – Соціальна психологія. — 2006. — № 5 (19).
9. **Логинова Е.Т.** Оценка возможностей социализации детей с интеллектуальной и сенсомоторной недостаточностью: Учебное пособие - Псков: ПОИПКРО, 2001.
10. **Ложкін Г., Спасеников В., Комаровська В.** Особливості та структура економічної свідомості суб'єктів соціального простору // Г.В.Ложкін, В.Спасеников, В.Комаровська – Соціальна психологія. — 2004. — № 1 (3). — С.8 -16.
11. **Москаленко В. В.** Економічна соціалізація особистості. /В.В.Москаленко. – Соціальна психологія: Підручник – Київ. Центр навчальної літ-ри. 2005. С. 284 – 315.
12. **Сербова О. В.** Проблема інтеграції дітей із обмеженими фізичними можливостями в економічний простір / О. В. Сербова // Актуальні проблеми психології / [ред.кол. : С. Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – К. : «А.С.К.», 2009. – Т.1 : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. – Ч. 24 / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки, 2009. – С.123-129.
13. **Сербова О. В.** Особливості інтеграції дітей з особливими потребами у економічний простір / О. В. Сербова // Вісник післядипломної освіти : зб. наукових праць / Ун-т менедж. Освіти АПН України, Асоц. безперерв. освіти дорослих / [ред. кол. : О. Л. Ануфрієва та ін.]. – К., 2005. – Вип. 12 / голов. ред. В. В. Олійник. – К. : Геопринт, 2009. – С. 273-280.

References:

1. **Aver'janova G.M, Moskalenko V.V.** Teoretiko-metodologichni problemi socializacii osobistosti // G.M. Aver'janova, V.V.Moskalenko – Psihologija: 36. nauk, prac'. — K.: NPU im. M.P. Dragomano-va, 2002. — Vipusk 17. — S. 3-7.
2. **Aver'janova G.M, Moskalenko V.V.** Osoblivosti ekonomichnoi socializacii molodi v umovah transformacii

ukraïns'kogo suspil'stva // G.M. Aver'janova, V.V.Moskalenko – Praktichna psihologija ta social'na robota. — 2004. — № 7. — С.49 - 55.

3. **Aver'janova G. M.** Osoblivosti ekonomichnoï socializacii molodi v umovah transformacii suspil'stva. // Aver'janova G. M., Dembic'ka N. M., Moskalenko V. V. Osoblivosti socializacii molodi v umovah transformacii suspil'stva. Kiïv. PPP., 2005. S. 112 - 163.

4. **Bojarinceva A. V.** Psihologicheskie problemi jeko-nomicheskoi socializacii. // A.V. Bojarinceva – Pedagogika. — 1994. — №4. — S. 12-18.

5. **Dejneka O. S.** Jekonomicheskaja psihologija: Ucheb. posobie. – SPb.: Piter, izd. S.Peterb. un-ta, 2000, 160 s.

6. **Dembic'ka N.** Social'no-psihologichni problemi ekonomichnoï socializacii molodi // N.M.Dembic'ka. – Social'na psihologija. — 2008. — № 1 (27).

7. **Kozlova E. V.** Psihologicheskie osobennosti socializacii na raznyh jetapah detstva. Dis. .... kand. psihol. nauk. – M. 1998. – 150 s.

8. **Kushnerchuk M.** Vpliv bat'kivs'kih scenariïv na ekonomichnu svidomist' // M.Kushnerchuk. – Social'na psihologija. — 2006. — № 5 (19).

9. **Loginova E.T.** Ocenka vozmozhnostej socializacii detej s intellektual'noj i sensomotornoj nedostatochnost'ju: Uchebnoe posobie - Pskov: POIPKRO, 2001.

10. **Lozhkin G., Spasennikov V., Komarovs'ka V.** Osoblivosti ta struktura ekonomichnoï svidomosti sub'ektiv social'nogo prostoru // G.V.Lozhkin, V.Spasennikov, V.Komarovs'ka – Social'na psihologija. — 2004. — № 1 (3). — С.8 -16.

11. **Moskalenko V. V.** Ekonomichna socializacija osobistosti. /V.V.Moskalenko. – Social'na psihologija: Pidručnik – Kiïv. Centr navchal'noï lit-ri. 2005. S. 284 – 315.

12. **Serbova O. V.** Problema integracii ditej iz obmezhenimi fizichnimi mozhlivostjami v ekonomichnij prostir / O. V. Serbova // Aktual'ni problemi psihologii / [red.kol. : S. D. Maksimenko (gol. red.) ta in.]. – K. : «A.S.K.», 2009. – T.1 : Organizacijna psihologija. Ekonomichna psihologija. Social'na psihologija. – Ch. 24 / za red. S. D. Maksimenka, L. M. Karamushki, 2009. – S.123-129.

13. **Serbova O. V.** Osoblivosti integracii ditej z osoblivimi potrebami u ekonomichnij prostir / O. V. Serbova // Visnik pisljadiplomnoï osviti : zb. naukovih prac' / Un-t menedzh. Osviti APN Ukraïni, Asoc. bezpererv. osviti dorosliah / [red. kol. : O. L. Anufrieva ta in.]. – K., 2005. – Vip. 12 / golov. red. V. V. Olijnik. – K. : Geoprint, 2009. – S. 273-280.

Сербова О.В. Проблема экономической социализации детей с интеллектуальными нарушениями в психологическом измерении

В статье рассматривается проблема экономической социализации детей с интеллектуальными нарушениями. Анализируются теоретические и эмпирические основания для выделения экономической социализации детей с интеллектуальными нарушениями как относительно самостоятельного феномена.

Изложена суть современных подходов к изучению процесса экономической социализации детей. Выявлены особенности процесса осознания функционирования экономической системы современного общества и своего будущего в нем у детей с интеллектуальными нарушениями в сравнении с физически здоровыми детьми. Показано, что они не готовы к самостоятельному решению социально-экономических задач и не могут успешно функционировать в экономическом пространстве, а также имеют пассивно-иждивенческие жизненные ориентации.

Отмечено, что рождение ребенка с интеллектуальными нарушениями радикально изменяет жизнь семьи, вызывает существенные изменения в функционировании семьи, характеризуется нарушением отношений в системе «родители-ребенок», «семья-социальная среда» и, соответственно – **«ребенок-социальная среда»**, что существенно усложняет процесс развития и социализации ребенка.

Ключевые слова: экономическая социализация, дети с интеллектуальными нарушениями, социально-психологические факторы экономической социализации.

Serbova O.V. The problem of economic socialization of children with intellectual disabilities in the psychological dimension

The problem of economic socialization of children with intellectual disabilities is examined in this article. Theoretical and empiric grounds are analyzed in purpose of allocation the economic socialization of children with intellectual disabilities as the independent phenomenon.

The author found the essence of modern approaches to the study of the process of economic socialization of children. Peculiarities of forming the awareness of the economic system of modern society and its future in it for children with intellectual disabilities as compared with physically healthy children are revealed.

It is proved that they are not ready to solve socio-economic problems independently and cannot operate successfully in the economic area; also they have passive-acquisitive life orientation.

It is noted that the birth of a child with rejections in development radically changes the life of a family, causes substantial changes in functioning of a family in the field of domestic situation, organization of family life, interaction between all family members

– relations in the system “parents-child”, “family-social background”, “child-social background” are violated. Difficulties which are related with education of a child often become the reason of a family crisis.

Key words: economic socialization, children with intellectual disabilities, socially-psychological factors of economic socialization.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2015 р.

Статтю прийнято до друку 30.09. 2015 р.

Рецензент: д. пед. н., проф. Казанцева Л.І.

УДК 159.922.762:316.61

Сизко Г.І.

ЗАСВОЄННЯ СУСПІЛЬНОГО ДОСВІДУ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ІЗ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

У даній статті розглядається проблема організації процесу оволодіння суспільним досвідом дитиною із розумовою відсталістю. Стаття розкриває зміст понять «суспільний досвід», «соціальний статус» і «соціальна роль». Характеризуються причини порушення соціальної адаптації розумово відсталих дітей. Описується сутність засвоєння суспільного досвіду розумово відсталою дитиною. Визначаються особливості ігрової діяльності розумово відсталих дітей та її значення для засвоєння суспільного досвіду. Наводяться засоби набуття суспільного досвіду розумово відсталою дитиною. Виділяються й описуються етапи роботи, спрямованої на організацію засвоєння суспільного досвіду розумово відсталими дітьми у сім'ї. Розкриваються необхідні умови розвитку і підготовки розумово відсталої дитини до навчання у дошкільному навчальному закладі та школі.

Ключові слова: розумова відсталість, суспільний досвід, соціальна роль, соціалізація.

Діти, що розвиваються в нормі завжди є жвавими, дотепними, кмітливими здатними швидко реагувати на події. Основним генератором цих процесів у дитини виступає її розум. Проте іноді цей генератор може давати збій, причиною якого є ушкодження головного мозку. Це також може бути пов'язане з травмами при народженні чи перенесеними захворюваннями, які дали ускладнення на його роботу. Через це робота мозку дитини ускладнюється, уповільнюється, виникають певні обмеження та порушення у роботі. Дослідженням питання розвитку особистості розумово відсталих дітей займалися та займаються видатні вчені психологи та педагоги-дефектологи В. Бондар, Л. Виготський, О. Вержиховська, Г. Дульнев, Н. Коломінський, В. Мачихіна, Ж. Намазбаєва, Т. Пороцька, С. Рубінштейн, В. Синьов, І. Татяничкова, О. Хохліна, Ж. Шиф та ін.

Мозку не вдається працювати на повну потужність, повністю використовувати свій природній потенціал, йому доводиться докладати значних зусиль для підтримки своєї дієздатності. Цьому процесу суттєво сприяють розумні, зважені, тактовні дії батьків та педагогів, які спираються на розуміння тих психофізіологічних процесів, що протікають у таких дітей.

Саме тому важливим напрямком спеціальної освіти є забезпечення умов, що сприяють реалізації особливих освітніх потреб і успішної соціалізації дітей із розумовою відсталістю. Слід зазначити, що соціалізація є широко досліджуваною проблемою в галузі науки про людину, проте процес соціалізації дітей із порушенням інтелекту досліджений недостатньо. У роботах (Ю. Гапонова, Д. Горелов, Н. Долгобородова, Г. Ноймюллер) відзначаються труднощі адаптації випускників спеціальних шкіл на робочому місці, тому так важливо проводити роботу із соціалізації ще з дитячого віку.

Інтеграція дітей із порушенням інтелекту в суспільство відрізняється від однолітків, що розвиваються нормально. Наявне порушення приводить до порушення зв'язків із соціумом, культурою як джерелом розвитку, тому така дитина не може повною мірою усвідомити соціальні норми й вимоги. Питання соціальної адаптації дітей із порушеннями розвитку розкривались такими дослідниками, як О. Гончарова, О. Зарін, О. Кукушкіна, О. Конєва, О. Кочерга, В. Ляшенко, Н. Москаленко та ін. Початковий етап зміни соціальної ролі дитини із проблемами в інтелектуальному розвитку безпосередньо пов'язаний із проблемами соціально-побутової адаптації. Найбільш значимими є не